

GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA DİN HİZMETLERİNİN SUNUMUNDA ALTERNATİF ÖNERİLER

M. Fatih GENÇ*

Özet

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş süreci yaşadığımız bugünlerde din hizmetlerinin günümüz insanına hitap edecek şekilde düzenlenmesi gereklidir. İçinde bulunduğumuz çağ, modern insanın ihtiyacına karşılık verebilen kurumların ayakta kaldığını ve hizmetlerini devam ettirebildiğini göstermektedir. Bu bakımdan Diyanet İşleri Başkanlığı kendisini modern çağın gerekleriyle uyumlu hale getirmelidir.

Bu makalede öncelikle Yaygın Eğitim ve yaygın din eğitimi kavramları açıklandıktan sonra Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürütmüş olduğu yaygın din eğitimi faaliyetleri hakkında kısaca bilgi verilmiş daha sonra da gelişen dünyada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürüttüğü hizmetlerin geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Hizmeti, Din Eğitimi, Yaygın Eğitim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Alternative Suggestions about Religious Services in Today's World

Abstract

Transition from industrial society to information society we live in these days, religious services must be geared to appeal to the people of today. In the current era, institutions responsive to the needs of the modern man is left standing, and is prepared to continue the services of shows. In this regard, Ministry of Religious Affairs to align itself with the requirements of the modern era.

In this article first of all s the concepts of formal education and non-formal religious education are described And then giving information about religious services of Ministry of Religious Affairs briefly. At last, alternative recommendation about religious services in today's world are suggested.

Key Words: Religious Services, Religious Education, Non-formal education, Presidency of Religious Affairs.

* Yrd. Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı.

Giriş

Eğitim ilk insandan günümüze kadar geçen süreçte önemini daima muhafaza etmiştir. Globalleşen ve adeta küçük bir köy halini alan dünyamızda insanların temel yeterliklere sahip olması, bilgiye ulaşılabilmesi, sağlıklı toplumsal ilişkiler kurabilmesi ve insanın kendini daha iyiye yönlendirebilmesi için eğitim vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her toplum, sahip olduğu değerleri eğitim yoluyla bireylere kazandırmaya çalışır. Bu toplumun devamı ve bireylerin topluma katkı sağlamaları için gereklidir. Bireylerin bu katkıyı sağlaması onları maddi manevi bütün yönleriyle geliştirmekle mümkün olabilir. Bireylerin maddi olduğu kadar psiko-sosyal ihtiyaçlarını dikkate alarak onları eğitmek toplumların görevidir. Bu noktada yeterli ve doyurucu bir din eğitiminin öneminden söz etmek gerekmektedir. Çünkü geçmişte olduğu gibi günümüzde de din olgusu bireylerin kişiliklerini ve davranışlarını derinden etkilemektedir. Bireylerin din konusundaki ihtiyaçları doğru bilgilerle doyurulmazsa, bu ihtiyaç yanlış bilgilerle karşılanacak, birey batıl inançlara hurafelere saplanacak, hatta yanlış dini telkinler sonucu birçok masmus insana zarar verecek davranışlar sergileyebilecektir.

Türkiye’de örgün eğitimde din eğitimi verilerek insanların din hakkında öğrenme ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmaktadır. Fakat 21. yüzyılda tek başına örgün eğitim bireyler için yeterli imkân sunamamaktadır. Çünkü günümüz dünyasında bilim, teknoloji ve kültür alanında yaşanan hızlı gelişmeler ve değişimler toplumlarda da hızlı değişime neden olmakta fakat eğitim sistemleri bu yeni gelişmelere ayak uydurmakta zorlanmaktadır. Bu gelişmeler değişim kavramını çağımızın sembolü haline getirmiş ve değişime ayak uydurabilmek için örgün eğitim tek başına yetersiz kalmıştır. Bu durum yaşam boyu eğitim anlayışı ile yaygın eğitim programlarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bunun en önemli nedeni günümüzde eğitimin içeriğinin giderek yaşamla daha yakın ilişkili olmaya başlamasıdır. Artık eğitim toplumların çağdaş dünya ile bütünleşmesini sağlayan önemli bir araç, öğrenenle sınırlı kalmayan, paylaşarak bireyin sosyalleşmesinin yanında bireysel gelişimini de

amaç edinen yaşam boyu devam eden bir süreç olarak kabul edilmektedir.¹

Bu makalede öncelikle Yaygın Eğitim ve yaygın din eğitimi kavramları açıklandıktan sonra Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı'nun yürütmüş olduğu yaygın din eğitimi faaliyetleri hakkında kısaca bilgi verilmiş daha sonra da gelişen dünyada Diyanet İşleri Başkanlığı'nun yürüttüğü hizmetlerin geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

1- Yaygın Eğitim Kavramı

Eğitimin kapsadığı alan olarak sınıflandırılmasında genel kabul görmüş olan; örgün, algın ve yaygın eğitim sekindeki üçlü sınıflandırmadır.²

Unesco'nun sözlüğünde³ "öğrencilerin yazılması veya alınması gibi işlemleri gerektirmeyen eğitim programlarıdır" şeklinde açıklanan "yaygın eğitim" kavramı isimlendirilirken de değişik isimler altında tanımlanmıştır. Bunlardan en yaygın olanları; halk eğitimi, yetişkinler eğitimi, okul dışı eğitim, sürekli eğitim, hizmet içi eğitim ve hayat boyu eğitimidir.⁴

Yaygın eğitimin birçok tanımı olmasına rağmen⁵ Milli Eğitim Temel Kanunundan hareketle hazırlanan, Yaygın Eğitim Kurumları Yö-

¹ Mehmet Metin Arslan, "Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Karnemizde Okuma Yazma", *Bilim Yolu, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Özel Sayısı*, Ankara 2003, Gazi Kitabevi, s.169.

² "Örgün Eğitim (Formal Education), resmi olarak planlanan ve ardışık biçimde düzenlenen, öğretmen ve öğrencinin üzerine düşen görevlerin açıkça tanımlandığı, öğretmenin eğitim amacıyla öğrenciyi yönetmeye çalıştığı ve sorumluluk aldığı, öğrencilerin yazılma veya alınmasıyla ilgili işlemlerin yerine getirilmesini gerektiren eğitimidir." "Yaygın Eğitim (Non - Formal Education), öğrencilerin yazılması veya alınması gibi işlemleri gerektirmeyen eğitim programlarıdır." "Algın Eğitim (Informal Education): Her bireye, hayatı boyunca günlük yaşantılardan, eğitimsel etkilerden ve çevre kaynaklarından aileden, komşulardan, işten, oyundan, pazardan, kitaplardan ve kitle iletişim araçlarından tutum, değer, beceri ve bilgi kazandıran süreçtir." Bkz. Colin Titmus, v.d., *Yetişkin Eğitimi Terimleri*, UNESCO, Çev. A.Ferhan Oguzkan, Ankara, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yay., 1985, s. 8.

³ Titmus, age, s.8.

⁴ İhsan Kurt, *Yetişkin Eğitimi*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2000, s. 7.

⁵ Bkz. John Lowe, *Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bakış*, Çev. T.Oguzkan, Ankara, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yay., 1985, s. 23; Lynne Chisholm, "Towards A Revitalisation, of Non- formal Learning For A Changing Europe", *Report of The Council of Europe Youth Directorate Symposium of Non- Formal Education*, Strasbourg- 13-15 Oc-

netmeliği'ndeki tanım, yaygın eğitimle ilgili en kapsayıcı tanım olma özelliğini taşımaktadır. Bu tanıma göre yaygın eğitim; "örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden çıkmış bireylere; ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte, çeşitli süre ve düzeylerde hayat boyu yapılan eğitim, üretim rehberlik ve uygulama etkinliklerinin tümüdür."⁶

2- Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı

Yaygın eğitimde olduğu gibi yaygın din eğitimi konusunda da tanım kargaşası vardır. Beyza Bilgin "*Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*" adlı eserinde "Yaygın Din Eğitiminde Din Eğitim-Öğretimi" başlığı altında "vaaz ve hitabet, Kuran Kursları-Kuran Okulları"⁷ konularından bahsederken Hüseyin Yılmaz, yaygın din eğitimini, "örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi ve öğretiminin dışında, halkı din konusunda aydınlatmak, onları batıl inanç ve hurafelerden arındırmak, dinin kardeşlik, özveri, hoşgörü gibi ilkelerini bireylere kazandırmak ve ibadetlerin usulüne uygun olarak yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere değişik mekânlarda yapılan etkinliklerin tümü" olarak tanımlamaktadır.⁸

Cemal Tosun "*Din Eğitimi Bilimine Giriş*" adlı eserinde yaygın din eğitimini, "örgün eğitim dışında ya da yanında yetişkinlere, okul dışındakilere, din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca, onların dini bilgilerini artırmak, dini duygu, düşünce ve davranışlarını geliştirmek, dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak, ortak dini ve milli değerleri benimsetmek, dinin kardeşlik, hoşgörü gibi değerlerini kazandırmak amacıyla verilen planlı, programlı, amaçlı ve sistemli olarak yürütülen faaliyetler" olarak tanımlamıştır.⁹

tober 2000, p. 6; EAEA, *Glossary Of Adult Learning in Europe*, Edited by Paolo Federighi, A.E. Monographs EAEA, Hamburg, 1999, p. 23; Özcan Demirel, *Eğitim Sözlüğü*, 1. B, Ankara, Pegem A Yayınevi, 2001, s. 96.

⁶Millî Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim KurumlarıYönetmeliği, Madde 4, Resmi Gazete, 14.02.2006/26080.

⁷Bkz. Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 2001, s.118-135.

⁸Hüseyin, Yılmaz, "*Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış*", C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı 2, Sivas 1997, s.6.

⁹Bkz. Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 2. Baskı, Pegem-A Yayıncılık, Ankara 2002, s.156.

Yukarıdaki tanımların ışığında yaygın din eğitiminin konusunu sosyal hayatta ortaya çıkan dinî-ahlakî nitelikli bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması olarak belirtilebilir. Yaygın din eğitiminin amacı ise, bireyleri dinî ve ahlakî konularda bilgilendirmek, inanç ve yaşantıların sağlıklı bir şekilde yapılmasına yardımcı olmak ve toplumu din konusunda aydınlatmaktır.¹⁰

Yaygın din eğitiminin gerçekleştirilme alanları cami ve mescitler, Kur'an Kursları, cezaevleri, huzurevleri, toplu iş yerleridir. Gerçekleştirilme alanlarından da anlaşılacağı üzere yaygın din eğitiminin hedef aldığı kitle, çok farklı kabiliyetlere, değişik istidatlara, farklı ihtiyaçlara, farklı özgeçmiş, farklı coğrafi bölge mensubiyetine, farklı öğrenme yeteneklerine, değişik yaş gruplarına sahiptir.¹¹

Türkiye'de farklı hedef kitlesine sahip kişilere yönelik yaygın din eğitimi faaliyetlerini yürütmekle görevli kurum Diyanet İşleri Başkanlığıdır. **Diyanet İşleri Başkanlığı**, 3 Mart 1924 tarihinde *Şer'iye ve Evkaf Vekaletinin* yerine kurulan, İslam dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmekle görevli kurumdur. 141.298 personeli ile bu hizmetleri yürütmektedir.¹²

Diyanet İşleri Başkanlığı, Cami, Kur'an Kursu¹³, cezaevi, çocuk yuvaları ve islahavi, eğitim merkezi ve yurtdışı din hizmetleri ile Türkiye'de yaygın din eğitimi faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu faaliyetlerin gelişim basamaklarına göre şöyle özetlenebilir.

¹⁰ Hüseyin Yılmaz, **Din Eğitimi ve Sosyal Barış**, İnsan Yay. İstanbul 2003, s.128.

¹¹ Bkz. Mehmet Bulut, **Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Eğitimindeki Yeri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997, s.30, Celal Sürgeç, **Diyanet İşleri Başkanlığı ve Eğitim Faaliyetleri**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Elazığ 2010, s.50

¹² <http://www.dinihaberler.com/haber/31678/diyanet-isleri-baskanligi-personel-sayisini-acikladi.html>, 24.04.2013

¹³ Türkiye'de İlk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri dışında Kur'an-ı Kerim okumayı ve mealini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dini bilgiler almak isteyenlerden, ilköğretimi bitirenler için Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Kur'an Kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitimi ve öğretimi, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır.633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Ek Madde 3- (Ek:22/07/1999, 4415/1 md.).

2.1. Çocuklara Yönelik Din Hizmetleri

Diyanetin çocuklara yönelik en düzenli faaliyeti Yaz Kur'an kurslarıdır. Yaz Kur'an kursları, en az ilköğretim çağındaki öğrencilere yönelik olarak "Kur'an-ı Kerim'i ve mealini öğrenebilmeleri, dini bilgilerini geliştirebilmeleri amacıyla" Mili Eğitim Bakanlığı'nun denetim ve gözetiminde, yaz aylarında camiler, Kur'an kursları ve belirlenen diğer mekânlarda açılan 2 ay süreli kurslardır. Bu kurslara kayıtlar, ilk ve orta öğretim kurumlarının yılsonu tatiline girdiği ilk hafta yapılır, ikinci haftadan itibaren de öğretime başlanır. Türkiye'de her sene 1881637 öğrenci bu kurslara devam etmektedir.¹⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı Yaz Kur'an Kursları yanında, çocuk ıslah evleri, sevgi evleri gibi yerlerde personelinin gönderip çocuklarla ilgilenmektedir.

2.2. Gençlere Yönelik Din Hizmetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı'nun doğrudan gençlere yönelik herhangi bir faaliyeti bulunmamakla birlikte hafızlık eğitimine başlama yaşının ilköğretimi bitirdikten sonra başlaması ve bu dönemin ilk ergenlik dönemi olarak kabul edilmesinden dolayı hafızlık eğitimini gençliğe yönelik bir faaliyet olarak konumlandırabiliriz.

Hz. Peygamber'den günümüze Kur'an'ın tamamını ezberlemek olan hafızlık İslam dünyasında olduğu gibi Türkiye'de de önemini sürdürmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı da Müslümanlar için önemli olan bu eğitimi Kur'an kursları vasıtasıyla vermektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, bugünün şartları ve imkânları çerçevesinde, kökeni Hz. Peygamber zamanına kadar dayanan ve kültürümüzde de bir gelenek haline gelmiş olan hafızlık eğitimini az sayıda öğrenciyle küçük yerleşim yerleri yerine, merkezî konumda bulunan, fizikî açıdan gerekli donanuma sahip kurslarda ve hizmetin gerektirdiği yeterliğe sahip öğreticiler tarafından yürütülmesine dikkat etmektedir. Türkiye'de her sene ortalama olarak 2000¹⁵ kişi hafızlık eğitimini bitirmektedir.¹⁶

¹⁴ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi-icerik-yaz-kur-an-kurslari-150.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

¹⁵ Celal Sürgeç, *Diyanet İşleri Başkanlığı ve Eğitim Faaliyetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2000, s.63.

2.3. Yetişkinlere Yönelik Din Hizmetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın camiler, aile irşat büroları ve uzun süreli Kur'an kurslarında yetişkinlere yönelik din hizmeti sunmaktadır. Bu faaliyetleri kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

2.3.1. Camiler

Camiler Diyanet İşleri Başkanlığı'nı hizmet verdiği en önemli mekanlardır. 1965 yılında çıkan 633 Sayılı Teşkilat Kanunu ile Türkiye'deki camilerin her türlü kontrol ve denetimi Diyanet İşleri Başkanlığına bırakılmıştır.¹⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2005 yılında yayımladığı genelgede "bütün camiler Başkanlığın izni ile ibadete açılır ve Başkanlıkça yönetilir" ibaresi günümüzde de camilerin açılması, idaresi ve kontrolünün Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütüldüğünü göstermektedir.¹⁸

Her ne kadar günümüzde Camiler büyük oranda ibadet yeri olarak kullanılsalar bile özellikle yaz aylarında açılan "Yaz Kur'an Kursları" ile yaygın eğitim faaliyetlerinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca hutbe, vaaz ve cami dersleri gibi irşat hizmetleri de cami aracılığıyla sürdürülmektedir. Türkiye'de 82 bin camide yaygın din eğitimi faaliyetleri devam etmektedir.¹⁹

2.3.2. Uzun Süreli Kur'an Kursları

Kur'an kursları, örgün eğitimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ile genel bir dini anlayış kazanan bireylere, İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i doğru ve usulüne uygun okumayı öğrenme imkânı veren, ibadetleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'an ezberlemelerine yardımcı olan ve temel dini bilgiler eğitimi veren 32 hafta süreli kurslardır.

Toplumun din konusunda aydınlatmakla yükümlü olan Başkanlık, din eğitimi faaliyetlerinin önemli bir kısmını Kur'an kursları aracılığıyla yürütmekte ve halkın yaygın din eğitimi ihtiyaçlarına ilişkin taleplerini

¹⁶ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi-icerik-hafizlik-egitimi-151.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

¹⁷ Önkal, Bozkurt, "Cami", *DİA*, C. VII, s. 54.

¹⁸ *Diyanet İşleri Başkanlığı 2005 Genelgesi*, Ankara, 2005, s. 11-12.

¹⁹ <http://www.diyarethaber.com/Diyanet-turkiye%E2%80%99de-82-bin-cami-var.her-903-kisiy-5077.html>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

yürütmekte olduğu Kur'an kursu hizmetleri ile karışlamaya çalışmaktadır. Türkiye'de 2011-2012 öğretim yılında 12867 Kuran Kursunda 342.760 öğrenci okumaktadır.²⁰

2.4. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kendi Personeline Yönelik Faaliyetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı eğitim merkezleri vasıtasıyla kendi personelinin eğitim hizmetlerini sağlayamaya çalışmaktadır. Eğitim Merkezleri temel olarak İhtisas Kursları ile hizmet öncesi ve hizmet içi kursları düzenleyen kurumlar olarak düzenlenmiştir

2.4.1. Hizmete Hazırlık Eğitimi

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İhtisas Eğitim Merkezleri dışında olmak üzere 11 Eğitim Merkezi²¹ bulunmaktadır. Bu Eğitim Merkezlerinde temel olarak bölgesel Tashih-i Huruf Kursları, göreve yeni başlayanlara yönelik eğitim kursları ve hizmet içi eğitim kursları düzenlenmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı Aday Memurlarının Yetiştirilmelerine Dair Yönetmelik, Hizmete Hazırlık Eğitiminin ilk defa göreve başlayanlara uygulanmak üzere temel, hazırlayıcı ve uygulamalı (staj) eğitim olmak üzere üç aşamada gerçekleşmesini ön görmüştür. Bu doğrultuda 2005 yılında belirlenen personel yeterlikleri dikkate alınarak hazırlanan Hizmete Hazırlık Eğitimi Programı, göreve yeni başlayacak olan personelin görevlerini etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için alan bilgisinin yanı sıra, uygulama becerisini de geliştirmeyi hedeflemektedir. Din hizmetleri personeli için Hizmete Hazırlık Eğitiminde yeniden bilgilendirme değil, bilgisini kendi mesleğinin incelikleri için de kullanabilen ve geliştirebilen, analitik ve eleştirel düşünme yeteneğine sahip din hizmetleri personeli yetiştirme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu amaçla, İslam Bilimleri, Din Eğitimi, Psikoloji, İletişim, Yönetim vb. farklı sosyal disiplinlerin verilerinden hareketle din hizmetliliği görevine uygun bir özel öğretim programı oluşturulmuştur. 2005 yılından günümüze 20.000'e²² yakın personel bu eğitimden faydalanmıştır.²³

²⁰ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi-icerik-uzun-sureli-kur-an-kurslari-131.aspx>, Erişim Tarihi, 20.05.2013

²¹ Eğitim Merkezlerinin bulunduğu iller: Elazığ, Ankara, Antalya, Bolu, İzmir, Kastamonu, Manisa, Tekirdağ, Şanlıurfa, Van ve Samsun

²² Surgeç, s.65

²³ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi-icerik-adaylik-egitimi-175.aspx>, Erişim Tarihi: 20.05.2013.

2.4.2. Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri

DİB, yurtdışında görev yapacak personele yönelik kurslar vermektedir.

2.4.2.1. İhtisas Kursları

Diyanet İşleri Başkanlığınca, din hizmetlerini yürüten personelin mesleki bakımdan daha iyi yetiştirmelerini sağlamak, verimliliklerini artırmak ve basta Kur'an-ı Kerim olmak üzere tefsir, hadis, fıkıh gibi temel dini kaynaklara doğrudan başvurma yeteneğini elde etmelerini temin etmek amacıyla "Hizmet İçi Eğitim İhtisas Kursları" başlatılmıştır. Bu kursların açılış gayesi şöyle belirlenmiştir: Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatında çalışan din hizmeti personelinin mesleki bakımından daha iyi yetişmesini sağlamak, verimliliklerini artırmak, daha ileri görevlere hazırlamak ve basta Kur'an-ı Kerim olmak üzere tefsir, hadis, fıkıh gibi temel kaynaklara doğrudan başvurma yeteneğini elde etmelerini temin etmek, böylece dini konularda toplumumuzun ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte mütehassıs elemanları yüksek seviyede din alimlerini yetiştirmektir.²⁴ Bu kurslardan günümüze kadar 1882 personel yararlanmıştır.²⁵

2.4.2.2. Aşere-Takrip-Tayyibe (Kıraat) Kursları

DİB, hem geleneğimizin bir parçası olan Kıraat ilminin yaşatılması ve geliştirilmesi hem de cami hizmetlerini yürüten personelin, özellikle Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun, doğru ve güzel okumalarını, Kıraat ilmi hakkında bilgi ve beceri sahibi olmalarını, vatandaşlarımıza daha etkin ve verimli bir din hizmeti sunmalarını sağlamak amacıyla "Aşere Takrib ve Tayyibe Kursları" düzenlemektedir.²⁶ Bu kurslardan günümüze kadar 374 personel yararlanmıştır.²⁷

2.4.2.3. Tashih-i Huruf Kursları

Başkanlık, özellikle cami hizmetlerini yürüten personelinin bilgi ve becerilerini geliştirmek, vatandaşlarımıza daha etkin ve verimli bir din

²⁴Sürgeç, s.66-71.

²⁵ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-ihstias-kurslari-190.aspx>, Erişim Tarihi: 20.05.2013.

²⁶ Sürgeç, s.72-74.

²⁷ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-asure-takrib-ve-tayyibe-kurslari-178.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

hizmeti sunmak, Kur'an-ı Kerim'in okunmasında yaşanan telaffuz hatalarını gidermek, ses-seda ve mana bütünlüğü içerisinde güzel okunmasını sağlamak amacıyla, taşra teşkilatında görev yapan personel arasından mülakat yoluyla seçilen görevliler için, eğitim merkezlerinde ve il merkezlerinde 6 ay süreli "Tashih-i Huruf Kursları" düzenlemektedir. 2005 yılından itibaren düzenlenmekte olan bu kurslar, cami hizmetlerini yürüten personelin, Kur'an-ı Kerim tilavetinde görülen telaffuz hatalarını gidermek, Kur'an-ı Kerim'in manasını da dikkate alarak güzel bir eda ile okumalarını sağlamak amacıyla açılmaktadır. 2005 tarihinden günümüze 921 personel bu kurslardan yararlanmışır.²⁸

2.4.2.4. Yurtdışına gidecek olanlara yönelik din hizmetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışında görev yapacak olan din görevlilerini görev yapacakları ülkede başarılı ve nitelikli hizmet sunabilmeleri için "Yabancı Dil Ağırlıklı Hizmet İçi Eğitim Kursları'nda" yoğunlaştırılmış yabancı dil eğitiminden geçirmekte ve gidecekleri ülkenin dini, siyasi, ekonomik özellikleri; burada yaşayan vatandaşlarımızın özellikleri, karşı karşıya buldukları problemler, yapacakları görevin özellikleri ve farklılıkları hakkında bilgilendirmek için eğitime almaktadır.²⁹

2.5. Cezaevleri

Cezaevlerinde, herhangi bir suçtan dolayı buşaya düşen insanların dini ihtiyaçlarını karşılamak ve daha önce alamadıkları dini eğitim hizmetlerini vermek amaçlanmaktadır. DİB 1950 yılından beri cezaevlerinde din eğitimi faaliyetlerini sürdürmektedir.³⁰

2.6. Yurt Dışı Din Hizmetleri

1960'lı yıllardan itibaren Türkler yurtdışına göç etmeye başlamıştır. Daha önceleri Türkiye'ye dönmeyi planlayan bu kişiler orada kalıcı hale gelince milli ve dini olarak kendilerini ve çocuklarını korumak istemişlerdir. Yurtdışında yaşayan Türklerin bu ihtiyaçlarını karşılamak üzere ilk olarak Diyanet İşleri Başkanlığı 1971 yılından itibaren yalnız Ramazan aylarında Avrupa ülkelerine geçici din görevlisi göndermeye başlamış, 1979 yılından itibaren de ücretleri dernekler tarafından karşı-

²⁸ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi-icerik-tashih-i-huruf-kurslari-177.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

²⁹ Sürgeç, s.78.

³⁰ Sürgeç, s.79.

lanmak kaydıyla, 6 aylık sürelerle, ücretli izinli olarak din görevlileri görevlendirilmiştir. Bu şekilde insanların resmi olmayan yollarla bir takım din görevlisi edinmelerinin ve farklı görüşler etrafında guruplaşmaların önüne geçilmek istenmiştir.³¹ Yurt dışında yaşayan yurttaşlarımız arasında guruplaşmaların önüne geçmek ve onlara doğru ve güvenilir İslami bilgileri sunmak üzere Diyanet işleri başkanlığı nezdinde çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin sonucunda Diyanet işleri Başkanlığı bünyesinde 13 Ağustos 1984 tarihinde 3860 sayılı kararname ile "Dış İlişkiler Dairesi" kurulmuş³² ve 1985 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı emrine 320 adet yurt dışı din görevlisi kadrosu verilmiştir.³³

1970'li yıllara kadar sadece yurtiçinde hizmet veren Başkanlık, 1971'den itibaren Avrupa'da yasayan insanlarımıza, 1974'ten itibaren K.K.T.C.'ne ve 1982'den itibaren Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsız hale gelen Türk Dünyasına yönelik din hizmetleri vermeye başlamıştır. Başkanlığın 1992 yılına kadar bütün dünyaya din hizmeti sunduğu ülke sayısı 12 iken, 2000 yılında bu sayı 27 olmuştur. 1980'da Başkanlığın 20 olan Yurtdışı personel sayısı 1992'de 838'e yükselmiştir. 2003 yılı istatistiklerine göre T.C. Büyükelçilikleri nezdinde 21 Din Hizmetleri Müşavir ve Müşavir Yardımcılığı, T.C. Başkonsoloslukları nezdinde 28 Din Hizmetleri Ateşe ve Ateşe Yardımcıları kadroları bulunmakta, 1153 Din Görevlisi ile din hizmetleri yürütmektedir.³⁴

3. Günümüz Dünyasında Yaygın Din Eğitimi

Yaygın din eğitimi bireyin ilk çocukluk döneminden başlayarak onun kimlik oluşumunun gerçekleşip yetişkinliğe adım attığı gençlik dönemine, bireyin iş gücü sahibi olup kendine göre hayat kurup düzenlediği yetişkinlik dönemi de dahil insanoğlunun yedisinden yetmişine kadarki hayatının tüm evrelerinde onların hayat ve anlam arayışlarına çözüm olmadıkça, karşılaştıkları dini problemlere çözüm bulmada kilit rol oynayabilecek bir yapıya sahiptir. Fakat yaygın din eğitiminin çağın gereklerine uygun olması, bu eğitimin bireyin sorunlarını çözmede ve anlam arayışlarına yol gösterebilmesinde başarılı olabilmesi için öncelikli şartlardan biridir. Çünkü dünyamızda ve toplumlardaki hızlı gelişme-

³¹ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996, s. 209.

³² Rusen Çakır, İrfan Bozan, Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Mümkün mü?, TESEV Yayınları, İstanbul, 2005, s. 69.

³³ Cebeci, s.209.

³⁴ Sürgeç, s.85-86.

lerden eğitimin etkilenmemesi düşünülemez. Örneğin öğretilen bilgilerin önemi üzerinde yapılan araştırmaların birinde, 50 yıl önce, okulda öğretilenlerin %75'i kullanılırken şimdilerde bu oranın çok daha aşağılara düşmüş olduğu sonucu çıkarırken bir başka çalışmada R. Bohn ve J. Short, insan beyninin bir günde maruz kaldığı bilginin miktarını kelime sayısı üzerinden araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, ABD'de yaşayan sıradan bir insan, her gün 100 bin civarında kelimeye maruz kalmakta ve bu rakam her yıl yüzde 2,6 oranında artmaktadır. İnsanın maruz kaldığı bu kelimelerin %45'i televizyondan, %27'si bilgisayarlardan, %11'i radyodan, %9'u basılı medyadan, %5'i telefon konuşmalarından gelirken, örgün öğretimin oranı %1'den daha düşük bir yer kapladığı sonucu çıkmıştır.³⁵ Bu sonuçların da ortaya koyduğu üzere bugün daha önceden yapılanları en iyi şekilde dahi yapsak sorunlara geçmişin metotları çözüm üretmede yetersiz kalmaktadır. Şimdiye kadar yapılanların bugün doğru olup olmadığının sorgulanması ve bugün için doğru olanın ne olduğunun belirlenmesi en temel sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü eğitim sistemindeki temel sorun, sistemin başlangıçta amaçlanan görevleri yerine getirip getirmemesi değil yeni gereksinimleri karşılayacak yapı ve işleyişin oluşturulamamasıdır. Gelişen ve değişen dünyamızda bilgi patlaması, hızlı ürün eskimesi, iş gücü yapısının değişmesi, kişisel ve toplumsal sorunlara ilginin artması gibi eğitim sistemini etkileyen temel değişim alanları vardır. Eğitim sistemi bu temel değişim alanlarındaki gelişmelere ayak uyduramazsa başarısız olması kaçınılmazdır. Yaygın din hizmetlerinin de eğitimde yaşanan paradigma değişikliklerine uyum sağlaması onun başarısını etkileyecek olan en önemli unsurlardan biridir.

Diyanet İşleri Başkanlığı yukarıda belirtilen hizmetlerini günün gerekleri ile uyumlu şekilde geliştirmesi, eğitim kalitesini arttırmasında ve hizmet ettiği insanların ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olacaktır.

Yukarıda belirtilen gerekliliklerin ışığında Diyanet İşleri Başkanlığı gerçekleştirdiği yaygın din eğitimi faaliyetlerine ek olarak aşağıda belirtilen faaliyetleri yerine getirebilir.

3.1. Çocuklara Yönelik Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çocuklara yönelik "Yaz Kur'an Kurs-

³⁵ Ziya Selçuk "Okulu çok mu önemsiyoruz?" Radikal Gazetesi, 31.03.2011.

ları” dışında herhangi bir eğitim faaliyeti bulunmamaktadır. Bu eğitim de sadece yaz tatili boyunca 2 ay sürmekte ve bunun dışında çocukların din eğitimi almalarına yönelik herhangi bir faaliyeti bulunmamaktadır.

Eğitim süreklilik isteyen bir faaliyettir. Çocukların Yaz Kuran Kurslarında öğrendikleri bilgiyi örgün eğitimde devam ettirme imkanları olmadığı taktirde öğrendikleri bilgileri bir dahaki seneye unutmaları kolay olacaktır.

2012 yılındaki yasa değişikliği ile ilköğretim ve ortaöğretim programlarına Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin Hayatı dersleri seçmeli olarak konulmuş olsa bile, okulda yapılan dersin atmosferi ile Diyanet İşleri Başkanlığı’nın düzenleyeceği kursların atmosferi farklıdır. Bu durumu dikkate alacak olan DİB aşağıdaki faaliyetleri yapabilir:

3.1.1. Hafta Sonu Kursları

Okulun devam ettiği dönemde haftada bir gün “temel dini bilgiler” ve “Kur’an öğreniyorum” kursu gibi adlarla çocuğun yaz Kuran Kurslarında öğrendikleri tekrar edilebileceği veya yaz tatillerinde bu kurslara gitme imkanı olmayan çocuklara bu kurslar sayesinde dinlerini öğrenme imkanı verilmiş olur.

Bu kurslar yaz Kuran kurslarında olduğu gibi birleşik sınıflarda, her yaştan çocuğun olduğu ortamlarda değil, 5-8, 8-11, 11-14 yaş aralıkları şeklinde düzenlenip her yaş gurubu için ayrı programlar uygulanabilirse eğitim daha faydalı olacaktır.

3.1.2. Ev Kursları

DİB, kendisinin düzenlemiş olduğu kurslara gelemeyen çocukların velilerinin istemesi ve müracaatı durumunda evlerine onlara din eğitimi verecek görevliler göndermesi, eğitim faaliyetlerinin hedefine ulaşması bakımından yararlı olacaktır.

Evlere gönderilecek görevli ihtiyacı aşağıda da belirtileceği üzere hemen hemen her ile açılmış olan İlahiyat Fakültelerinde okuyan öğrencilerinden gönüllü veya ücretli olarak sağlanabilir.

3.2. Gençlere Yönelik Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri

Gençlik dönemi, sorunlu, bunalımlı bir hayat devresi olarak bilinir

ve kabul edilir.³⁶ Gençlik çağı, özellikle ergenlik dönemi, bireyin çocuktan yetişkinliğe geçişini sağlayan bazı özelliklerinden dolayı diğer gelişim dönemlerinden farklı bir dönemdir. Gencin kendini, hayatı ve toplumu sorgulayarak eskisinden farklı bir şekilde dünyayı algılamaya başladığı bu dönemde en önemli sorunlarından biri, kendini tanıma ve tanımlamada çektiği sıkıntıdır.³⁷

Gençliğin biyolojik ve psikolojik olarak gelişim gösterdiği bu dönemde din konusunda gençte gelişimler başlamıştır. Genç, bu süreçte kendini düşünme ve bağımsız olma çabalarının ardından dini konulara da eğilim göstermektedir. Çevresinde olanlara dikkat kesilen genç, hayat denilen sahneye girenleri çıkanları ve hayatın anlamını merak etmekte dinin kapsamını enine boyuna düşünecektir. Dine olan yönelimiyle birlikte din anlayışı da değişen bireyin, çocukluk dönemindeki çevrenin etkisiyle kabullendiği geleneksel inanışlara alternatif olarak kişisel olarak benimsediği din anlayışını yerleştirdiği görülür. Dini konularda düşünme faaliyeti hızla artan gencin, döneminin getirdiği eleştirel bakışı dine yönelttiği gözlenmektedir. Gerçek manada dinin ne ifade ettiğini anlamaya çalışan genç, dinin içyapısını anlama isteğindedir.³⁸

Bireyin en önemli çağlarından biri olan gençlik dönemi için din eğitimi oldukça önemli iken Diyanet İşleri Başkanlığının bu evreye yönelik herhangi bir eğitim faaliyetinin olmaması önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi için DİB bünyesinde "Gençlik Eğitim Daire Başkanlığı" kurulması ve gençliğe yönelik hizmetleri yürütmesi, DİB'in gençliğe verdiği önemi göstermesi bakımından önemli olacaktır. Buna ek olarak DİB aşağıdaki faaliyetleri de yürütmesi gençlik açısından önem arz edecektir.

3.2.1. Temel Dini Bilgiler ve Kuran Öğreniyorum Kursları

DİB sınıf sayısı 10'u geçmeyecek şekilde gençlere yönelik temel dini bilgiler ve Kuran öğreniyorum kursları açmalıdır. Gençlere yönelik kurslarda dikkat edilmesi gereken en önemli husus sınıftaki kişi sayısının

³⁶ Sabahattin Arıbaş, Mehmet Güven; "Ortaöğretim Gençlerinin Psiko-Sosyal Sorunları", **Gençlik Dönemi ve Eğitimi**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.

³⁷ Naci Kula; editör: Hayati HÖKELEKLİ; *Gençlik Döneminde Kimlik ve Din; Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Dem Yay., İstanbul 2006, s. 33.

³⁸ Bkz. Fatma Yüce, *Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Marmara Üniv. SBE, İstanbul 2009, s.75.

fazla olmaması gereğidir. Çünkü yapılan araştırmalar gençlerin bir kısmının “sosyal fobi” sorunu olduğunu ortaya koymaktadır.³⁹ Sosyal fobisi olan genç, kalabalık toplum içine girmekten korkar, kendisine söz düşecek diye çekinebilir. Bu da gençlerin kalabalık ortamlara girmesini engelleyebilir.⁴⁰ Bu bakımdan DİB kurslara katılan gençlerin herkesi tanıyabilecekleri küçük sınıf ortamlarında ders vermesi gencin toplum içindeki cesaretini arttırmaya ve rahat davranmasını, istediği soruları sormasına fırsat tanınması açısından önemli olacaktır.

3.2.2. Sosyal Hizmetlerde Gönüllü Çalışma

Gönüllülük, gençlerin psiko-sosyal gelişimine katkı sağlayan iki yönlü bir harekettir. Gönüllü çalışmalar sonucunda elde edilen toplumsal faydanın yanı sıra, bu çalışmalar içerisinde yer alan gençlerin sosyal yetenekleri gelişir, gençler paylaşmanın anlamını kavrar, takım çalışmasını ve yardımlaşmayı öğrenir, yeni yaşam deneyimleri kazanır, değişik tecrübelere sahip insanlarla tanışma imkânı bulur, organizasyon yapmayı öğrenir, değişik kurumları tanır, toplumu ve dünyayı daha iyi kavrar, değer yargıları gelişir ve özgüveni artar.⁴¹

Gönüllü olmayı öğrenen gençler aynı zamanda iyi bir yurttaş olmayı da öğrenir. Yurttaş olmayı becerebilen bireyler arasında karşılıklı güven ve saygı daha kolay inşa edilir, bu da daha sağlam temellere dayalı bir toplum yapısının oluşmasını sağlar.⁴²

DİB’in, dini bayramlar, Ramazan ayı, kandil geceleri gibi özel dini günlerde gençlerin gönüllü olarak çocuk esirgeme kurumları, cezaevleri, huzurevleri gibi yerlerde gerçekleştirecekleri faaliyetlere imkan tanınması, onların iyi bir yurttaş olmalarına, sosyalleşmelerine yardımcı olacağı gibi DİB sayesinde dini değerlerimiz olan, fedakarlık, yardımseverlik gibi değerlerin toplumda yaygınlaşmasına da yardımcı olacaktır.

3.2.3. Gençlik Günleri Düzenleme

DİB, Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı, kandil geceleri gibi özel

³⁹ Elvan Karacan,– ŞenolSelahattin – Şener Şahnur, “Çocukluk ve Ergenlik Çağında Sosyal Fobi”, Ben Hasta Değilim, Çocuk Sağlığı ve Hastalıklarının Psikososyal Yönü, (Edt. Aysel Ekşi), Nobel Tıp Kitapevleri,İstanbul, 1999, s.310-313.

⁴⁰ Ahmet Çelikkol, *Ruh Hastalıklarından Korunma*, İstanbul, 1999, s.152.

⁴¹ Bkz. <http://www.istegenc.com.tr>, <http://www.gsm.org.tr/tr/content/show/2/gsm-hakkinda.html>, Erişim Tarihi: 10.09.2011.

⁴² <http://www.gsm.org.tr/tr/content/show/2/gsm-hakkinda.html>, Erişim Tarihi: 10.09.2011.

dini günler ile yaz tatilleri ve okulların açıldığı sonbahar dönemlerinde gençliğe yönelik özel geceler düzenlemesi gençliğe yönelik olumlu bir adım olacaktır.

Gençler için düzenlenen bu etkinlikler onların gelişimlerinde büyük rol oynamaktadır. Yapılan bir araştırmada⁴³ gençler kendilerinin katılmış oldukları etkinlikler sayesinde statü, arkadaş çevresinin genişlemesi, kuruluşla bütünleşme, aile ve okul dışında başkaları ile iletişim kurma, liderlik vasıflarını fark etme ve yeni iş olanakları üretme gibi faydalar elde etmektedirler. DİB yukarıda sayılan özel gençlik günlerini düzenlemesi durumunda gençlerin kendilerini geliştirmelerini, bunu yaparken de din ile olan bağlarını güçlendirmelerini sağlayabilir.

3.2.4. Cep Telefonu ve İnternet Kullanımı:

DİB, gençlerin vakitlerinin çoğunu cep telefonları ve internet ile geçirdiklerini görerak onlara ulaşmak için farklı yöntemler kullanmalıdır. Bu yöntemlerden biri örneğin "Kur'an IPOD'da" adlı bir kampanya olabilir. Bu kampanya ile Kuran metinlerini sesli olarak gençlerin internet üzerinden cep telefonlarına ücretsiz olarak indirmeleri sağlanarak gençlerin istedikleri anda Kuran'a ulaşmaları hedeflenebilir.

Dünyada ve Türkiye'de yapılan araştırmalar internet ve cep telefonu kullanımının büyük oranda arttığını göstermektedir. Örneğin Türkiye'de gençlerin ortalama %70 ile %80'i internet kullanırken⁴⁴ ABD'de 12-17 yaş arasındaki gençlerin %75'nin cep telefonu kullandığı⁴⁵ anlaşılmaktadır. DİB, camilere, herhangi bir şekilde düzenlenen kurslara gelmeyen gençlere internet ve cep telefonu üzerinden mesajlarını ileterek onlara dini konularda bilgi vermeye ve dini sevdirmeye çalışmalıdır.

3.2.5. Ekibini Kur Projeni Getir

Gençlik çağı evden kopma ve topluma açılma çağı olarak kabul edilir. Ergenliğe giren bir gence evi dar gelmeye, anne-babasının öğüt-

⁴³ Eylem Certel, *Gençlik ve Sosyal Gelişim: Gençlik Örgütlerine Katılan Gençlerle Bir Araştırma*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara 2010, s.110.

⁴⁴ Gülten Kır, *İnternet ve Genç Kimliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniv. SBE, Kocaeli 2008, s.43, s.82-86, Mustafa Oğuz, "Gençlik İnterneti Nasıl Kullanıyor?" <http://www.gencyaklasim.com/content/view/425/54/>, Erişim Tarihi: 11.09.2011.

⁴⁵ <http://www.usakgundem.com/haber/56391/gen%20C3%A7ler-aras%20C4%B1nda-cep-telefonu-kullan%20C4%B1m%20C4%B1-art%20C4%B1yor.html>, <http://www.xing.com/net/gsmdunyasi/gsmdunyasi-bulten-385901/dunya-da-ve-turkiyede-cep-telefonu-kullanimi-sayisi-kac-25413420/> Erişim Tarihi: 11.09.2011.

rinden ve kendisine karışmalarından bıkmaya başlayan genç, kendini dışarıdaki hayata daha fazla yönlendirir. Çünkü soluk alabildiği, özgür davranabildiği yer dışarı ortamıdır. Gençin arkadaşlık kurmadan topluma açılması düşünülemez. Bu bakımdan arkadaşlık ilişkileri toplumsal ilişkilere öncülük eder.⁴⁶ Genç genellikle arkadaş grubunun rol ve davranışlarına uymak zorundadır. Grubun özelliklerine, değer kalıplarına uyar. Mensup olduğu grupta yabancılık çekmemek için olabildiğince çaba harcar. Genç mensup olduğu gruptan bu konularda ne kadar etkileniyorsa, grubun diğer mensupları da karşılıklı olarak ondan etkilenirler.⁴⁷

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere, gençler genel olarak arkadaş çevreleri ile hayatının büyük bir bölümünü geçirmektedir. Bunu dikkate alan DİB, "Ekibini Kur Projenle Gel" sloganı ile gençlerin en az 3 en fazla 7 kişi ile bir grup kurarak gençliğin dini hayatının gelişimine dair orijinal projeler sunmalarını isteyebilir. Böylece gençleri kendi arkadaş gruplarından koparmadan dine olan ilgilerini arttırabilir.

3.2.6. Din Temelli Dijital Oyun

DİB gençlerin eğlenceli bir şekilde dini öğrenmelerini sağlamak için Kuran veya dini metinlerinden hareketle oluşturmuş oldukları dijital bir oyun üretebilir. Böylece dijital oyunlardan hareketle dini öğrenmelerini sağlayabilir.

Dijital oyunlar sadece gençlerin değil yetişkinler ve çocukların da hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin Uluslararası araştırma şirketi GFK Türkiye'de yaptığı araştırmada 15 yaş üstü her üç kişiden birinin dijital oyunlar oynadığını, özellikle 14-17 yaş aralığında bu oranın daha da arttığını belirtmiştir.⁴⁸ Başka bir araştırmaya göre de Türkiye'de kayıtlı 35 milyon internet kullanıcısının 25 milyonu (% 70'i) sosyal oyunlar oynamaktadır.⁴⁹ Dijital oyunların insanların bu kadar çok ilgisini çektiği bir dönemde DİB bu duruma kayıtsız kalmamalı gençlerin eğlenirken dinlerini öğrenebileceği oyunlar üretmelidir.

⁴⁶ Atalay Yörükoğlu, "Gençlik Çağı Psikolojisi", <http://www.genbilim.com/content/view/3607/38/>, Erişim Tarihi 12.09.2011, s.1-3.

⁴⁷ Mehmet Acar, Türkiye'de Madde Bağımlılığı ve Gençlik, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniv. SBE, Kırıkkale 2006, s.15-17.

⁴⁸ <http://www.oyungemisi.com/turkiye-de-her-uc-yetiskinden-biri-haftada-6-saat-oyun-oyuyor.html>, Erişim Tarihi: 11.09.2011.

⁴⁹ <http://www.trf.nu/turkiyede-isvec-nufusu-kadar-insan-oyun-oyuyor.html>, Erişim Tarihi: 11.09.2011.

3.2.7. Caminizi Siz Denetleyin

Bireyin rolünün tam belirli olmadığı bu gençlik dönemde DİB, "caminizi siz denetleyin" adı altında 12-23 yaş arasındaki gençlere yönelik bir etkinlik düzenleyebilir. Buna göre gençlerin camilere giderek orada gördükleri aksaklıkları, kendilerine göre olması gerekenleri eğlenceli ve mizahi tarzda rapor etmeleri istenebilir. Bu şekilde hem gençlerin camilere devamı sağlanmış hem de gençlerin düşünceleri birinci elden öğrenilmiş olur. Yine bu proje sayesinde gence sorumluluk verilerek ona Caminin bir parçası olduğu hissettirilmiş böylece onun kimlik bunalımı yaşaması engellenilmeye çalışılmış olur.

3.2.8. Eğlenceli Bilgilerle Din Öğretme

DİB, özellikle 14-17 yaş arası hafta sonları düzenleyeceği kurslarla gençlerin eğlenerek öğrenmesi sağlayabilir. Örneğin, Kuran'dan, Hz. Peygamberin ve Sahabenin hayatından seçilen bir konu, müzik, tiyatro vb etkinliklerle, gençlere öğretilmeye çalışılabilir. Çünkü müzik, tiyatro gibi faaliyetler gençlerin oldukça ilgisini çekmektedir. Onların bu ilgileri dini öğretmek amacıyla kullanılabilir.

3.2.9. Gençlik Büroları ve Danışmanlık Hizmetleri

DİB gençlere veya yetişkinlere yönelik dini içerikli kurslar düzenleyebilir, etkinlik yapmak isteyen kişi ya da kurumlara veya bireysel problemleri olan gençlere yönelik danışmanlık hizmeti verecek gençlik büroları kurulabilir. Bu şekilde DİB, kendisine müracaat edenleri yönlendirip onlara yetişmiş eleman ve başka destekler sağlayarak yardımcı olabilir.

3.3. Yetişkinlere Yönelik Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bayanlara yönelik uzun süreli Kuran Kursları haricinde belli bir program dahilinde yetişkinlere yönelik kursu veya faaliyeti bulunmamaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi hem örgün eğitimde din eğitimi alamayan veya alsa bile kendini ilerletmek, yeni bilgiler öğrenmek isteyen kişiler için önemli fırsatlar sunacaktır.

Yetişkinlere yönelik kurslarda dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri onlar için tüm bilgileri içeren tek program yerine onların ihtiyaçlarına yönelik özel kursların açılmasının daha yararlı olacaktır. Bu kurslar tüm sene boyunca olmasına gerek yoktur. Yıl boyunca modül sistemi içerisinde 7-10 haftalık kurslar şeklinde hem güz hem de bahar

dönemi içerisinde verilmesi durumunda yetişkin her kurs döneminde istediği kursa gitme olanağına kavuşmuş olur.

Yetişkinlere yönelik kurslar haftanın her günü yerine haftada bir veya iki gün şeklinde, mesai saatleri dışında yani yetişkinin işten çıktıktan sonra gidebileceği şekilde düzenlenirse kurslara katılımın daha yüksek olması sağlanabilir.

Yukarıda belirtilen genel ilkeler çerçevesinde yetişkinlere yönelik şu faaliyetler gerçekleştirilebilir:

3.3.1. Kuran'ın Hazinesinden

DİB, Kuran'da geçen kıssalar, Peygamberler, ahlaki öğütler gibi konularda yetişkinlere yönelik hafta bir gün iki saati aşmayacak şekilde kurslar düzenleyebilir. Bu kurslar sayesinde kursiyerler, Kuran'ın mesajını, içeriğini daha iyi kavrama imkanına kavuşmuş olurlar.

3.3.2. Temel Dini Bilgiler Kursu

DİB, yetişkinlere bir Müslümanın bilmesi gereken, iman, ibadet ve ahlak konularını içeren ilmiyal kursları vererek onların temel dini konuları öğrenmelerine yardımcı olabilir.

3.3.3. Evlilik ve Aile Kursları

Evlilik toplumun sağlıklı bir şekilde devamını sağlayan en önemli kurumların başında gelmektedir. Yine resmi nikahını yapan çiftlerin müftülüklerde başvurarak dini nikah istedikleri görülmekte buna ek olarak aile irşat büroları, cami, alo fetva hattı gibi dini danışmanlık yapan görevlilere aile hayatı hakkında birçok soru ve şikayetin geldiği görülmektedir. DİB, toplumumuz için bu kadar hayati öneme sahip olan evlilik ve aile kurumlarına daha fazla önem vermek durumundadır. Bu bakımdan DİB, İslam'a göre evliliğin, ailenin önemini, eşlerin birbirlerine olan sorumluluklarını, aile hayatında dikkat edilmesi gereken hususları içeren kurslar düzenlemesi durumunda toplumun büyük bir ihtiyacının karşılanmasına yardım etmiş olacaktır.

3.3.4. Güncel Dini Konular Kursu

DİB, Türkiye gündemini meşgul eden güncel dini konular (başörtüsü, kurban, süt bankası...vb) hakkında yetişkinlere yönelik kurslar veya seminerler düzenleyebilir. Bu etkinlikler sayesinde insanlar, bilgi kirliliğinden arınarak sağlıklı bilgiye ulaşma imkanına kavuşmuş olur.

3.3.5. İslam Bilimleri Kursu

DİB, dini konularda temel bilgilere sahip olup bilgisini iletmek isteyen kişilere yönelik, Tefsir, Fıkıh, Hadis, İslam Tarihi...vb konularda İslam Bilimleri kursu düzenleyebilir. Bu kurs sayesinde bireyler, dini alanda bilgilerinin geliştirme imkanına kavuşmuş olur.

3.4. Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Kursları

3.4.1. İhtisas Kursları

DİB düzenlemiş olduğu ihtisas kurslarının temel amaçlarından biri kursa katılan din görevlisinin okuduğunu ve dinlediğini anlayabilen, kendi düşüncelerini analitik olarak ikna edici bir şekilde ifade edebilen bireyler olarak yetiştirmektir. İhtisas Eğitimi Programı, hazırlık dönemi hariç 12'şer haftalık 6 dönemden oluşmaktadır. İlk beş dönem haftada 24 saat, son dönem ise -yoğunluğu dikkate alınarak- 22 saat olarak planlanmış olup toplam 1706 saat ders ön görülmüştür.⁵⁰

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere bu kursa giden personel hazırlık sınıfı dahil iki seneden fazla eğitim görmekte fakat bu eğitimin karşılığı olarak herhangi bir yüksek lisans veya doktora tarzında derece alamamaktadır. DİB, bu kadar emek sarf eden personeli için iki tür yola başvurabilir. Birinci olarak, YÖK ile işbirliğine giderek hizmet içi ihtisas kurslarında tezsiz yüksek lisans derecesi verilmesini sağlayabilir. Ya da üniversitelerle işbirliği yaparak, anlaşma yaptığı üniversitelerde tezsiz yüksek lisans bölümleri açılmasını sağlayarak personelinin harcadığı bu emeğin karşılığını almasına yardımcı olabilir.

3.4.2. Dini Danışmanlık ve Rehberlik Kursları

Din görevlileri din hizmetlerini yürüten kişiler olmalarının yanında din hakkında sorunları olan kişilere danışmanlık yapan kimseler durumundadır. Din görevlilerinden lise mezunu olanların bu konu hakkında hiçbir eğitimi yokken, İlahiyat fakültesi mezunlarının da mevcut program içinde dini danışmanlık ve rehberlik üzerine dersleri yetersizdir. DİB, modern toplumların en önemli ihtiyaçlarından olan rehberlik ve danışma için personelini hizmet içi kurslarla eğiterek onların daha nitelikli hizmet vermelerine yardımcı olmalıdır.

⁵⁰ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-ihhtisas-kurslari-190.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

3.4.3. Din Hizmetlerinde Yöntem ve İletişim Kursları

Din görevlileri yaptıkları hizmet gereği aynı zamanda birer dini insanlara öğreten, cemaati ve öğrencileriyle devamlı iletişim halinde olan bir öğretmen durumundadırlar. Sadece yaz Kuran Kurslarına gelen öğrenci sayısının 1.800.000⁵¹ olması onların pedagojik formasyona olan ihtiyaçlarını göstermektedir.

İlahiyat Fakültelerinin 1998 yılındaki yeni yapılanmasından sonra İlahiyat Lisans ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği olarak ikiye ayrılması ve İlahiyat Lisans mezunlarının pedagojik formasyon alamamaları Diyanette görev yapan üniversite mezunu personel açısından olumsuz olmuştur. İHL mezunlarının aldıkları eğitim seviyesi bakımından zaten bu eğitimi almamaları olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

DİB'in, kendi personeline iletişim ve eğitim yöntem ve teknikleri hakkında kurslar düzenlemesi onların nitelikli birer öğretmen olmalarına ve daha iyi bir din hizmeti sürdürmelerine yardımcı olacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Dünya milletleri örgün eğitimin bireyi yetiştirmede, ona kimlik kazandırmada, ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığını görmekte yaygın eğitim faaliyetleri yoluyla bu eksiklikleri gidermeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de yaygın eğitime önem vermekte ve yaygın eğitim kurumlarının gelişmesine destek vermektedir.

Diyanet İşleri Bakanlığı ülkemizde Anayasanın ve kanunların kendisine verdiği görevle insanları din konusunda aydınlatmakla görevli ve bu görevi yerine getirmek için yaygın din eğitimi veren başlıca kurum olma özelliği taşımaktadır.

Türkiye'nin 2023, 2053 ve 2071 hedeflerini belirlediği, toplumun hızla değiştiği, ihtiyaçların çoğalıp çeşitlendiği bir dönemde Diyanet İşleri Başkanlığının bu değişimden uzak durması mümkün değildir. Küreselleşen dünyanın küçük bir köy haline geldiği çağımızda din hizmetlerinin de çağa ayak uydurması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁵¹ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi-icerik-yaz-kur-an-kurslari-150.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

DİB, camiler, yaz Kuran Kursları, uzun süreli Kuran Kursları ve hizmet içi eğitim olmak üzere üç alanda eğitim faaliyetleri yürütmeye çalışmaktadır. Fakat bu eğitim faaliyetlerine baktığımızda çocuklar için sadece yaz Kuran Kurslarının olduğu, uzun süreli kursların büyük bir bölümünün bayanlara yönelik olduğunu, camilerde yapılan hutbe ve vaaz gibi etkinliklerin de günümüz eğitim anlayışı açısından yetersiz kaldığı gözükmemektedir. Bu bağlamda Diyanetin toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde eğitim hizmetlerini yeniden düzenlemesi çağın gerekleri açısından zorunluluktur.

DİB çocuklara yönelik yaz Kuran Kurslarının yanında okul zamanı da devam edecek kurslar düzenlemelidir. Her ne kadar seçmeli derslerin de gelmesiyle birlikte ihtiyaç kalmadığı yönünde görüşler olaksa da cami eğitiminin atmosferi okuldaki eğitimden daha farklı olacağı pedagojik bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. DİB'in sadece gençlere yönelik yeterli faaliyetlerinin olmaması ise geleceğimiz olan bu bireylerin kazanılmasında olumsuz bir etki yapmaktadır. DİB gençlere yönelik faaliyetlerinde bilgi ağırlıklı kurslardan ziyade onlara etkinlikler yoluyla onlara ulaşmayı hedeflemesi onların psikolojik gelişimlerine daha uygun bir davranış olacaktır. Çocuklar ve gençlerin yanında yetişkinler de DİB'in en önemli hizmet halkalarından biri durumundadır. DİB yetişkinlerin ihtiyaçlarını, ilgi ve tutumlarını da dikkate alarak kısa ve uzun süreli kurslar düzenlemeli, onların dini konulardaki bilgi eksikliğinin giderilmesinde yardımcı olmalıdır.

DİB kendi personelinin yetişmesinde önemli rol oynayan hizmet içi kurslarından ihtisas eğitimine en azından yüksek lisans derecesi verdirebilmek için çaba göstermeli, bu kurslarda en az iki yılını harcayan personelinin emeklerinin karşılığını vermelidir.

DİB'in bu faaliyetlerini yerine getirebilmesi için İlahiyat Fakültelelerinin de yardımcı olması şarttır. Öncelikle İlahiyat Fakülteleri içinde nasıl öğretmenlik için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği açıldıysa, din hizmetleri, dini bakım ve danışmanlık bölümünü içine alan bölümlerin açılması gerekmektedir.

DİB'in yukarıda sayılan çocuklara, gençlere ve yetişkinlere yönelik bu hizmetleri yapabilmesi için günümüzde hemen hemen tüm illere açılan İlahiyat Fakülteleri ve sayıları 50.000'e ulaşan İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden gönüllü veya İlahiyat programlarına konacak olan staj

dersleri ile stajyer olarak yararlanmasının önü açılmalıdır. Bu durum İlahiyat mezunlarına ayrı bir istihdam kaynağı yaratması bakımından da önemlidir.

Sonuç olarak kendine büyük hedefler koyan Türkiye'nin bu hızlı gelişimine ve değişimine Diyanet İşleri Başkanlığı ve yaygın din hizmetleri de ayak uydurmalı ve toplumun ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayan kaliteli din hizmeti vermenin yollarını aramalıdır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Mehmet, *Türkiye'de Madde Bağımlılığı ve Gençlik*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniv. SBE, Kırıkkale 2006.
- ARIBAŞ, Sabahattin, Mehmet Güven; "Ortaöğretim Gençlerinin Psiko-Sosyal Sorunları", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- ARSLAN, Mehmet Metin, "Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Karne-mizde Okuma Yazma", *Bilim Yolu, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Özel Sayısı*, Ankara 2003, Gazi Kitabevi.
- BİLGİN, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 2001.
- BULUT, Mehmet, *Diyanet İşleri Başkanlığının Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997.
- CEBECİ, Suati, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.
- CERTEL, Eylem, *Gençlik ve Sosyal Gelişim: Gençlik Örgütlerine Katılan Gençlerle Bir Araştırma*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara 2010.
- CHISHOLM, Lynne, "Towards A Revitalisation, of Non- formal Learning For A Changing Europe", *Report of The Council of Europe Youth Directorate Symposium of Non- Formal Education*, Strasbourg- 13-15 October 2000 EAEA,
- ÇAKIR, Rusen, İrfan Bozan, *Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Mümkün mü?*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2005.

ÇELİKKOL, Ahmet Çelikkol, *Ruh Hastalıklarından Korunma*, İstanbul, 1999.

Diyanet İşleri Başkanlığı 2005 Genelgesi, Ankara, 2005, s. 11-12.

Glossary Of Adult Learning in Europe, Edited by Paolo Federighi, A.E. Monographs EAEA, Hamburg, 1999.

KARACAN, Elvan, Şenol Selahattin, Şener Şahnur, "*Çocukluk ve Ergenlik Çağında Sosyal Fobi*", *Ben Hasta Değilim, Çocuk Sağlığı ve Hastalıklarının Psikososyal Yönü*, (Edt. Aysel Ekşi), Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, 1999.

KIR Gülten, *İnternet ve Genç Kimliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniv. SBE, Kocaeli 2008.

KULA, Naci; editör: Hayati HÖKELEKLİ; "*Gençlik Döneminde Kimlik ve Din*"; *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Dem Yay., İstanbul 2006.

KURT, İhsan, *Yetişkin Eğitimi*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2000.

LOWE, John, *Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bakış*, Çev. T.Oguzkan, Ankara, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yay., 1985.

Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği, Madde 4, Resmi Gazete, 14.02.2006/26080.

OĞUZ, Mustafa, "*Gençlik İnterneti Nasıl Kullanıyor?*" <http://www.gencyaklasim.com/content/view/425/54/>, Erişim Tarihi: 11.09.2011.

Önkal, Bozkurt, "*Cami*", *DİA*, C. VII, s. 54.

Özcan Demirel, *Eğitim Sözlüğü*, 1. B, Ankara, Pegem A Yayınevi, 2001.

SELÇUK, Ziya "*Okulu çok mu önemsiyoruz?*" *Radikal Gazetesi*, 31.03.2011.

SÜRGEÇ, Celal, *Diyanet İşleri Başkanlığı ve Eğitim Faaliyetleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2010.

TTMUS, Colin v.d., *Yetişkin Eğitimi Terimleri*, UNESCO, Çev. A.Ferhan Oguzkan, Ankara, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yay., 1985.

TOSUN, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 2. Baskı, Pegem-A Yayıncılık, Ankara 2002.

YILMAZ, Hüseyin, “*Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış*”, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı 2, Sivas 1997, s.6.

YILMAZ, Hüseyin, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yay. İstanbul 2003.

YÖRÜKOĞLU, Atalay, “*Gençlik Çağı Psikolojisi*”, <http://www.genbilim.com/content/view/3607/38/>, Erişim Tarihi 12.09.2011, s.1-3.

YÜCE, Fatma Yüce, *Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Marmara Üniv. SBE, İstanbul 2009.

İnternet Kaynakları

<http://www.dinihaberler.com/haber/31678/diyanet-isleri-baskanligi-personel-sayisini-acikladi.html>, 24.04.2013

<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-yaz-kur-an-kurslari-150.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-hafizlik-egitimi-151.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

<http://www.diyanethaber.com/Diyanet-turkiye%E2%80%99de-82-bin-cami-var.her-903-kisiyi-5077.html>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-uzun-sureli-kur-an-kurslari-131.aspx>, Erişim Tarihi, 20.05.2013

<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-adaylik-egitimi-175.aspx>, Erişim Tarihi: 20.05.2013.

<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-ihstias-kurslari-190.aspx>, Erişim Tarihi: 20.05.2013.

<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-asere-takrib-ve-tayyibe-kurslari-178.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-tashih-i-huruf-kurslari-177.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

<http://www.istegenc.com.tr>,

<http://www.gsm.org.tr/tr/content/show/2/gsm-hakkinda.html>, Erişim Tarihi: 10.09.2011.

<http://www.gsm.org.tr/tr/content/show/2/gsm-hakkinda.html>, Erişim Tarihi: 10.09.2011.

<http://www.usakgundem.com/haber/56391/gen% C3% A7ler-aras% C4% B1nda-cep-telefonu-kullan% C4% B1m% C4% B1-art% C4% B1yor.html>, <http://www.xing.com/net/gsmdunyasi/gsm-dunyasi-bulten-385901/dunya-da-ve-turkiyede-cep-telefonu-kullanimi-sayisi-kac-25413420/> Erişim Tarihi: 11.09.2011.

<http://www.oyungemisi.com/turkiye-de-her-uc-yetiskinden-biri-haftada-6-saat-oyun-oyunuyor.html>, Erişim Tarihi: 11.09.2011.

<http://www.trf.nu/turkiyede-isvec-nufusu-kadar-insan-oyun-oyunuyor.html>, Erişim Tarihi: 11.09.2011.

<http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-ihhtisas-kurslari-190.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.

<http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi--icerik-yaz-kur-an-kurslari-150.aspx>, Erişim Tarihi:20.05.2013.